

Några minnesbilder från min barndom

Jag, Fille, föddes på påskafton den 4:e april 1931. Mina föräldrar var Gustav och Ruth Enkler. Jag fick namnen Bengt Edgar Wulfila men kom alltid i familjen att kallas Fille. Far var folkskollärare i Källebäckens byskola i Brännebo skolrote inom Älmeboda socken. Jag föddes således i lärarbostaden i Källebäcken.

Bostaden bestod av tre rum och kök. Alla rummen och köket var ungefär lika stora. Därtill fanns ett litet rum i anslutningen till köksingången som kallades lillrummet och ovanför det fanns en liten vind, lillvinden. Inredningen var ganska enkel. I alla rummen fanns en vit slät kakelugn med mässingsluckor och i köket en köksspis med spisringar som hanterades med spiskroken. Köksspisen hade på sidan en kopparbehållare för varmvatten. Till spisen hörde ett stort antal kopparkastruller som på insidan var förtennta. Spismuren sköt in ett stycke i köket och i manshöjd hade muren en hyllavsats och ovanför den fanns en lucka in till ett litet förvaringsutrymme som var mer än väl tillräckligt för mej att då och då krypa in till en behaglig murvärme. Katten brukade också gärna hoppa upp och slå sig till ro uppe på muren. Diskbänken i köket var klädd med zinkplåt och på den stod vattenspannen med sin skopa. Under bänken fanns ett skåp för slaskhinken. Vi hade inget badrum och att bada betydde därför att mor tog in en zinkbalja som ställdes på köksgolvet och värmdes sedan vatten på spisen i stora kastruller. Det blev alltså mycket både ved och vatten att bära. För att något minska på vattenförbrukningen fick några bada i samma vatten. Börja badandet fick alltid Lasse som var minst och jag själv kom då som tvåa. Vi hade elektriskt ljus som måste ha installerats alldeles i början av 30-talet. I köket fanns en vit "skomakarlampan" som kunde höjas och sänkas.

I sängkammaren sov jag och mina tre syskon Ingemar, Ingrid och Lasse. Jag kan inte minnas att det där fanns andra möbler än sängarna och en byrå, kanske några stolar att lägga kläder på. På en särskild blomlåda stod en stor kruka med en väldoftande porslinsblomma som slingrade sig upp utefter fönsterkarmen. Far hade sin bädd på en dyschatell som stod i matsalen. Under dagen hade den ett brunt överkast och tre stora ryggkuddar samt runda 'pölar' vid ändarna. Den såg då ut som en soffa. I rummet fanns ett ovalt matbord med stolar, ett linneskåp och en buffet. Dessa möbler var gjorda av ek och betsade i en blåsvart färg. På matbordet låg alltid en duk och mitt på låg sedan oftast en liten spegelbricka med en blomvas på. Mor sov i köket i en säng som fälldes ut ur ett skåp. Innan den fälldes ut måste man flytta undan köksbordet lite grand. I köket fanns också en kökssoffa med sofflock och därunder en reservbädd. På insidan i soffan hade någon av oss barn ritat ett ansikte med vedervärdigt fränstötande utseende och därunder skrivit namnet Hitler. 'Herrummet' var inrett med flera halvhöga svartbetsade ekbokhyllor utmed väggarna. Ut från väggen under ett fönster stod ett stort tungt ekskrivbord med en stol som hade ett svängt ryggstöd. Under skrivbordet som värme för fötterna låg en stor vit fäll, kanske en hundfäll. I rummet fanns två stora skinnfåtöljer, ett rökbord samt en hög rödmålad bokhylla. Den bröt av från det övriga möblemanget och kallades för mors bokhylla. Högst upp på den fanns en oval dekorerad porslinskruka. I den låg massor av spännande småsaker som jag emellertid endast kunde beskåda då mor eller far lyfte ner den för att ta fram något. På bokhyllorna fanns några prydnadssaker, bland annat två bokstöd i form av ugglor gjorda av tenn. På ett stöd fanns en uppstoppad kattuggla som emellertid en natt blev förstörd. Vår gråspräckliga katt Millan som alltid släpptes ut på kvällen, hade en gång av misstag blivit instängd i herrummet, och när

vi därpå på morgonen kom in i rummet upptäckte vi hur den hade angripit ugglan och plockat av den varenda fjäder. Fjädrarna låg utspridda över hela rummet. Millan mötte själv en hastig död. Hon blev överkörd av mjölk bilen. Herrummet stod vanligen oeldat och kallt på vintern. Till alla fönster fanns innanfönster som sattes upp på hösten. Innanför dem lades rullar av tidningar med omlagd vadd och för att ytterligare täta mot drag klistrades särskilda fönsterremсор över springorna. Det fanns två ingångar till bostaden, dels köksdörren dels finingången som genom tamburen ledde direkt in i herrummet. Tamburen var en särskild liten utbyggnad som om den varit lite större skulle ha kallats veranda.

Huset stod på grovt kilade grundstenar och på alla sidor av grundmuren fanns det ventilationshål, katthål, genom vilka Millan hade fritt och suveränt tillträde till sitt svala och mörka tillhåll för musjakt eller blott för lite avskildhet från för mycket stöj. Lärarbostaden låg i byggnadens östra ände. I den västra låg folkskolan och i mitten småskolan. Skolsalarna hade trägolv som med jämna mellanrum skurades och impregnerades med linolja. Linoljan spred en skarp men inte obehaglig lukt. För uppvärmning fanns höga runda järnkaminer. Till folkskolan fanns ett rum för förvaring av skolmateriel. Rummet var mycket stort och större delen av det använde far till radioverkstad. Ovanför skolsalarna fanns en stor öppen vind där far hade hyvelbänk och snickarverktyg. Här hade far också honungsslungan och förvarade vaxkakorne med sin lukt av vax och honung. Här spelade Ingrid teater för familjen som publik.

Skolhuset i Källebäcken

Jämte själva skolan låg uthuset som innehöll kokhus, cykelbod, vedbod och en lång rad med dass. Framför växte en rad med höga hasselbuskar, mot skogen och mossen låg komposten där slaskhinken tömdes. Längre in i skogen bodde skogssnyvan, en skrämmande varelse som små barn skulle akta sej för särskilt om natten. Vid andra uthusgaveln mot vägen till låg brunnen med sin vinda. Och bakom uthuset upp mot berget låg den undersköna trädgården som far anlagt. I själva berget bodde bergtrollet från kökstrappan såg man konturen av hans ansikte tecknat med svart kol mot den släta gnejsväggen. Teckningen var gjord av gubben Elmkvist som var något av ett original. Han hade tidigare haft ett garveri nere vid ån. Det var han som inne i skogen på ett stenblock gjort inskriptionen:

”Strid i staten
strid i kyrkan
kiv om maten
mammons dyrkan”

Ovanpå vår lärarbostad bodde småskollärarinnan Lilly Schill. Hon var ensamstående och inflyttad till socknen. I Källebäcken bodde ytterligare tre familjer. Det var skraddaren Frans August Karlsson med sin hustru Ellen och barnen Simon, Åke och Irma. De bodde alldeles vid sjökanten utmed Kafsjömålavägen. Skraddaren hade sin verkstad alldeles innanför förstugan och uppe på bordet invid fönstret satt han på skraddares vis med benen i kors och tyget utbrett över knäna. Det var hos honom som mor av blåtyg lät sy mina första långbyxor. Jag ville då så gärna att byxbenen skulle vara så långa att de bakom hälen släpade lite i marken, det var ett viktigt modetecken. Så när skraddaren med måttbandet tog ut benlängden bad jag att han skulle göra dem lite längre. Varvid han svarade ”nä se det går inte, för då

släpar de i marken” och det blev ju han som bestämde. Skräddaren var också byns frisör och tog 25 öre för en klippning. Han var utbildad till fältskär och hade hand om skolans förbandslåda. Jag minns aldrig att han anlätades att lägga förband. Om somrarna fick de besök av familjen Ivar och Margareta Andersson. Deras son hette Hans och han var några år yngre än jag. De kom i husbil och Ivar var missionärer för russelianarna.

Så var det bröderna Karl och Gunnar Elmkvist som genom hemmansdelning fått varsin gård. Den större gården ägde den äldre brodern Karl som bodde vid ån med hustrun Agnes och barnen Alvar samt tvillingflickorna Astrid och Aina. Karl var fritänkare och jag minns att mor och han någon gång diskuterade bibelns lära. De talade då inte bara om Gud utan också om Djävulen. Det lät hemskt - nästan som om de använde svärord. Uppe i backen på väg till skogstorpet Rosas bodde den yngre brodern Gunnar med hustrun Margit och deras två flickor Tuttan och Majken. Gunnar var mer tystlåten än Karl. De hade ingen riktig brunn utan hämtade vatten i en vattensamling nere vid mossen. Det tyckte vi var konstigt. Om somrarna brukade de få besök av en familj från Stockholm som hette Klintdal. De hade stora ungdomar som vi barn tittade beundrande på. De använde vita gummiskor som liknade galoscher när de badade och de hade fina cyklar. De hade cyklat utomlands och hade både tyska och schweiziska vimplor på cyklarna.

Detta var våra närmaste grannar. På lite längre avstånd låg först ett vitmenat hus som en tid ägdes av en dansk familj med två pojkar. De var främlingar och som sådana möttes de med stor misstro och vi bråkade ofta med barnen. Försökte aldrig lära känna dem. De flyttade snart och i stället bosatte sig Gunnar Ros där. Han var bror till Bernard Ros som var småbrukare och bodde med sin barnrika familj på det gamla soldattorpet som tillhörde Brännebo. Det var en fattig familj. De hade inte elektrisk ström och använde till lyse karbidlampor. Dessa susade och spred ett kallt ljus och luktade starkt av karbid. Någon hemtrevnad skapade de inte. Rosas hade bara någon ko och ingen häst. Åkrarna var små och skörden kunde Bernard själv tröska. På vinterkvällarna kunde man höra det rytmiska dunket från hans slaga inne på logen. Äldsta barnet var Bertil och han var styvson och hette Svensson i efternamn. I en träta mellan honom och skräddarens Åke blev han skäld Bet-Agust och Åke för Rov-Agust. Bertil fick behålla sitt öknamn och det kom att användas ofta men egentligen inte med någon elak avsikt. Han var några år äldre än jag och jag hyste en avståndstagande beundran för hans påhittighet och djärvhet och för hans sinne för affärer. Jag köpte metspö som han skurit i skogen. Jag satsade pengar för att köpa in mej som delägare i ett gammalt trasigt fisknät som han fått eller hittat. Den sistnämnda affären blev lyckad så tillvida att redan vid första utläggningen av nätet efter det att jag blivit delägare fick vi en stor sutare som vi sålde och så fick jag genast tillbaka delägarinsatsen på 25 öre. Bertils påhitt kunde ibland ligga farligt nära det otillåtna och överskred ibland det som omgivningen kunde acceptera. Han skaffade på något sätt en pistol, en mynningsladdare, som han med stolthet demonstrerade. En dag i kvällningen passerade vi uppe vid den danska familjen. De hade utanför huset kaninburar och Bertil anade möjlighet att förena nytta med nöje, så han knackade på och undrade om dom behövde ha avlivat några kaniner. Det behövde de inte. Men då vi sedan passerade kaninburen sköt Bertil ett knallande skott, i luften visserligen men det räckte för att husfolket förskräckta skulle rusa ut och se om

Ingrid och jag leker köra häst och vagn

det fanns kvar några levande kaniner. Några dagar senare fick Bertil besök av länsman som tog hand om pistolen.

Alldeles bortom danskens låg Mias stuga. Mia var död sedan länge, stugan var tom och övergiven och det berättades om märkliga händelser som ägt rum där. När Mia skulle begravas hade man hört att det knackade inifrån på kistlocket, på nätterna hade man efteråt hört hur man hade fest och dansade i stugan fast ingen var där. Att gå förbi stugan på kvällen kändes kusligt. Mittemot stugan fanns ett klippblock och det sades att mot dess stenvägg hade Mia haft en jordkoja som sitt barndomshem. En stor björk därintill hade märken i barken efter där man tappat sav till dricka.

Mies stuga

Trots att både Karl och Gunnar Elmkvist hade kor köpte vi i regel mjölken på annat håll. Oftast i Ingamåla eller i Kafsjömåla. Mjölken hämtades på kvällen. Vi hade en tvåliters bleckkruka med lock. På hemväg med mjölken brukade jag svänga runt med krukan och svängde man bara tillräckligt fort så märkvärdigt nog rann inte mjölken ut. En höstkväll skulle Ingrid och jag hämta mjölken i Kafsjömåla. Det var kolmörkt och vi kunde inte mer än ana var vägen gick. När vi närmade oss en bäck som kallades Johannesbäck efter en färgare som förr bott där och haft färgeri, började vi på skoj säga till varandra, att tänk om bron rasat. När vi kom fram till bron och på lek sträckte foten framför oss upptäckte vi att den verkligen hade störtat in. Vi trevade oss över de nedfallna stenarna. I gården där vi hämtade mjölken fick vi låna en stormlykta så att vi kunde lysa oss fram på hemvägen. Det var ett märkligt varsel vi hade fått. Kanhända hade vi omedvetet på avstånd uppfattat att ljudet från bäcken inte var sig likt och därför börjat att tala om bron och om att den kanske rasat. Vid de stränga vintrarna i början på 40-talet hämtades mjölken på morgonen. Vid något tillfälle var det så kallt att mor sa att jag inte skulle tvätta mej i ansiktet förrän jag kom hem. Tänk att det kunde vara så kallt! Jag minns att mjölken kostade 17 öre litern och att mor förfasade sig då den höjdes till 19 öre.

Källebacken låg vid sjön Kvesens norra ände och vi hade från skolgården fri sikt söder ut över sjön. Utanför skolan gick häradsvägen som över en stenbro passerade ån som var inflöde till sjön. Strax nedom bron vidgade sig ån till en nästan cirkelrund vattensamling. Där fanns abborre och mört. I strömvattnet vid åns grusbotten kunde man finna små nejonögon. Häradsvägen var den stora förbindelseleden med omvärlden. Den hade högre status än byvägarna som underhölls av bönderna utmed vägen. Den kallades för "harrasvägen". Också jag använde den benämningen men jag visste inte vad ordet betydde. En dag när drickabilen passerade bron uppstod djupa sprickor i vägbanan. Stenbron var på väg att rasa samman och man blev tvungen att riva den och ersätta den med en tillfällig träbro. På träbron låg plankorna tvärs vägen och de sköt olika långt ut. Man kunde sitta på de utskjutande plankorna och titta ner i strömmen rakt inunder.

Ibland kom det vägarbetare som breddade vägen och tog bort stenar som låg i vägbanan. Det var spännande att vara med när de borrhade och sedan sköt med dynamit. När sprängarbasen ropade det magiska ordet "tänntadahääää" då skulle det strax smälla och man måste springa så långt bort som man kunde och gömma sej. En stillsam lek som många barn ägnade sig åt var att "leka lagård". Det gick så till att man i gruset ritade en fyrkantig lagård, ritade in bås,

spiltor, stior och kättar. Dessa besattes sedan med djur i form av kottar, stora och små grankottar och stora och små tallkottar och kanske annat som kunde passa in. Fast det förstås, när alla djuren var inplacerade så var ju leken över.

Särskilt många bilar passerade inte Källebäcken. Det var mjölkbilen, Gunnar i Qvesingsö med sin personbil och så var det Kongabilarna. De senare var stora gengasdrivna lastbilar som körde massaved till cellulosafabriken i Konga. De brukade stanna på backen borta vid Källeström för att "sota". De tömde då ut sot och vatten som gjorde marken svart och kletig. Mest uppmärksammas blev emellertid Vägskrapan som framstod som ett maskinmonster när den stänkande och bullrande planade ut hjulspåren i vägbanan.

Om ett begravningsfölje skulle passera lades på vägen utanför grinden ett kors och en fyrkant av hackat granris. Det lades ut redan på lördagskvällen och var en hyllning till den döde som sedan på söndagsförmiddagen för sista gången färdades förbi.

Några kilometer öster om Källebäcken låg Qvesingsö gård. Den var näst störst i socknen och kunde kallas herrgård eftersom den hade både vällingklocka och en torpare. Gårdens ägare hette David Johansson och han var gammal. Barnen var vuxna. Äldst var Hilmer som skulle överta gården, sedan var det Gunnar som ägnade sej åt att hålla droskstation. Georg var näst yngst och tjänade som gårdsdräng. Yngst var Hellborg och han var känd för att vara lite äventyrlig av sig. Det var han som skaffade flygplan, ett tvåsitsigt sjöflygplan. Det var antagligen för dålig motor i planet och endast ett uppstigningsförsök gjordes från Kvesen och vid detta enda tillfälle brakade planet in i en bergvägg och totalhavererade. Resterna ställdes in i en lada ute vid det öde sjötorpet Fiskevik. Dit kunde vi barn ro ut och i flygplansskelettet kunde vi sitta och dra i spakarna och kännas oss som Biggles eller Russ Farell. Qvesingsö gård hade stora skogar som gränsade intill Källebäcken och en dramatisk skogseld kom en gång att hota dessa. Det var Gunnar Elmkvist som röjde en ny åker nere mot sjön mitt emot skolan och han eldade då ris men förlorade kontrollen över elden som spred sig in i skogen. Någon brandkår med brandspruta fanns inte i socknen men man budade mycket folk och bildade langarkedja med vattenhinkar från ån fram till brandhårdarna. Så småningom fick man branden under kontroll men ett stort stycke av Gunnars skog var bränd. Strax efter denna händelse inrättades en brandkår med brandbil placerad i Rävemåla.

Farfar och hans hushållerska Frida på besök i Källebäcken

Till Qvesingsö gård hörde Gölen. I den hade man planterat i karp och där fick inga obehöriga fiska. Gölen ansågs därför vara väldigt fiskrik och Alvar och jag smög ibland dit med metspöet. Men vi fick lika lite fisk där som i Kvesen.

Under mina tidiga år var somrarna varma och vintrarna kalla. Det är inte bara så som jag gärna vill minnas det, utan också meteorologisk statistik visar att 30-talets somrar var varmare än normalt och vintrarna 1941-1943 är de kallaste som uppmätts i Småland. På våren blommade blåsipporna uppe i eckbackarna vid Qvesingsö, så kom vitsipporna och sedan som början på sommaren kunde vi plocka gullvivor på ången mitt emot Mies stuga. Jag minns väl en försommarsöndag med solvärme. Jag fick ta på mej min vita sjömanskostym med blå sjömanskrage och gick med mina syskon för att plocka blommor borta vid ån. Vi gick uppåt mossen där vi i vanliga fall inte vistades. Där ån hade skurit sig djupt ner i den svarta mossmyllan, där rutschade jag ner utför branten och ner i vattnet. Jag hade ingen svårighet att

ta mej upp, men hela jag i min vita kostym var sotarsvart och blöt. Jag minns inte hur hemkomsten och mottagandet därhemma blev. På sommaren gick jag alltid barfota och det fick jag börja med 1:a maj. Den första tiden var fotsulan öm och känslig för grus och stenar men fram mot hösten var den härdad och okänsligare. Då kunde man springa till och med i en stubbåker. 1:a maj var även på annat sätt viktig - från och med den dagen och fram till hösten gällde läggdags klockan åtta, på vinterhalvåret var det klockan sju. Tiderna skulle hållas mycket noga. Försommaren var också murkeltid. Inte hittade jag många murklor men det var alltid spännande att hitta dessa skrynkliga svampar som kallades käringöron. Det växte oftast murklor utmed stigen som gick mellan Mies stuga och Rosas torp. Det hände att Bertil (Bet-Agust) täckte över de små murklorna med grankvistar för att gömma dem tills de blivit större, men effekten blev den omvända - man behövde bara titta efter grankvistarna så missade man inga murklor.

Under somrarna kretsade tillvaron mycket kring sjön med bad och fiske med metspö och mitt kanske allra tidigaste minne är från sjön. Jag var med far ute i den vitmålade ekan. Det var bara vår eka som var vit, alla andras var svarta av tjära. Jag minns att jag satt allra längst fram i fören och att det började regna. Jag fick krypa ihop och far täckte över mej med sin kavaj. Jag låg och hörde hur vågorna kluckade under mej då far rodde hemåt.

Ingrid och Ingemar på väg till Falkvik

Kristi Himmelfärds Dag var alltid första metdagen för året, oftast då med mete bara nere vid åkanten. Mitt livs allra första fisk var en mört. Jag hade gått ut med mitt metspö till Pappesudde och där vadat en bit ut till en sten som stack upp ur vattnet. Jag hade solen emot mej och i vågglittret följde jag flötets guppande, men hade kanske blicken inte alltid fästad på det. När jag efter ett sådant okoncentrerat tillfälle med blicken åter sökte flötet var det borta. Ända tills jag såg det under vattenytan sakta rörande sig uppåt. Jag drog genast upp och kände tyngden av den lilla mört. Jag krokade av, och i mitt upphetsade tillstånd hade jag ingen tanke på fortsatt fiske utan skyndade genast hem för att visa upp fångsten och få den tillagad till kvällsmaten. Ingen var emellertid hemma så jag lade upp fisken högt uppe på hatthyllan i köksfarstun. När kvällen kom och mor kommit hem och fisken skulle visas upp, upptäckte jag att katten hunnit före. Den kom nedhoppande från hyllan just då jag skulle hämta ner fisken. Inget fanns kvar av den.

I vår ände av sjön fanns det två fina badplatser. Den bortom skraddarens hade fin långgrund sandstrand och badet användes av mycket folk, barn, ungdomar och äldre. Där var stöj och lekar och det var dit jag alltid gick med mina syskon och lekkamrater. Men med far och mor gick vi genom Hästhagen till den andra platsen som låg i stilla avskildhet. Jag kunde aldrig förstå att mor och far hellre ville gå dit än till den andra där det var liv och rörelse och mycket folk. Far och mina syskon var duktiga simmare, men jag lärde mej bara hjälpligt.

Min bästa lekkamrat var Alvar. Han var ett år äldre än jag. Mellan huset där han bodde och skraddarns rann en skogsback där han och jag byggde dammar och satte upp små vattenhjul. Verksamheten bedrevs under firma Rännbäckens Kvarnbolag.

Hattaberget kallades en bergknalle vid sidan om vägen upp till Rosas. På ena sidan sluttade den ganska starkt ner med en jämn och slät brant. Ingemar och jag gick en eftermiddag ditupp och vi roade oss med att på en dyna av granriskvistar åka rutschbana nerför branten. Det var en ny lek och vi gick med liv och lust in för den. I vår iver fann vi snart att granriset var besvärligt att hålla ordning på och övergick så till att åka på bara byxbaken. Det gick ju bra men snart hängde byxorna i trasor där bak och vi fick bråttom att smyga hem. Dessvärre hade

mor och far fått gäster och så snart vi kom hem blev vi inropade att komma in och hälsa. Ingen återvändo fanns så Ingemar och jag gick in och bugade under förtvivilade försök att på en gång buga och ta i hand och samtidigt dölja byxbakens eländiga tillstånd.

Vintrarna var oftast kalla och snörika. Snövallarna som väghållarna skottade upp för hand blev höga, när jag stod på vägen räckte jag med skidstavarna inte upp till toppen. När isen lade sig kändes det spännande och roligt att åka kana på den klara blanka isen. Jag kunde se de långa sjögräsen som låg som kammade fastfrusna i isen och jag kunde se ner mot botten i det mörka vattnet. Far fiskade då gädda som han tog på saxkrokar. När isen blev tjockare hördes det ofta hur sjön mullrade och råmade när sprickorna i isen bröt fram. Älgen var mycket sällsynt och därför blev det mycket omtalat när vi en vinterdag såg en älgfamilj gå över isen bortemot Fiskevik. När vinterkvällarna var klara och mörka kunde man se norrskenet. Särskilt minns jag en natt när hela himlen flammade i rött och grönt - det sades efteråt att det norrskenet hade man kunnat se ända nere i Rom i Italien.

Mina första skidor hade skraddarens Simon gjort åt mej på sitt arbete på snickerifabriken i Källeström. De fungerade ganska bra men spetsarnas böj raknade med tiden. Jag bröt båda spetsarna när jag i övermod skulle visa mej duktig och åka i ett hopp som de stora ungdomarna hade byggt i backen uppe vid Qvesingsö. Sparkstöttingen var allmänt använd och gick alldeles utmärkt på vägarna eftersom man varken sandade eller saltade. Slädarna packade vägbanan jämn och hård i kanterna, men i mitten samlades de isiga "hästaklamparna". Om det så töade och därefter frös till blev vägarna snabba isbanor för sparken. Med hjälp av den särskilda sparkskon kunde farten bli ansenlig. Alla skolbarn åkte spark till skolan och på rasterna kunde vi koppla samman alla sparkarna till ett långt tåg då vi åkte i backen bortanför skolan.

Jularna firade vi alltid i Källebacken. På julafton hämtade far gran i skogen. Den kläddes enkelt med levande ljus och flaggor. Jag tyckte att andra familjer hade finare gran då det också hängde figurer, godis och mycket glitter i den. Den finaste granen hade de uppe hos Gunnar Elmkvist. Far var tomte och han tog på sig sin vinterrock som han vände med fodret ut - jag minns aldrig att jag "trodde på tomten". Som julmat hade vi lutfisk och risgrynsgröt till efterrätt. Efter maten läste far julevangeliet för familjen. I mellandagarna efter jul var det vanligt med julkalas, oftast samtidigt för vuxna och barn men ibland bara för barn. På alla kalas var det sed att man då man gick hem skulle få en påse med kakor, godis eller frukt med sig. När julen slutade tjugonde dag Knut var det vanligt att ungdomar roade sej med att "sopa ut julen" i gårdar och stugor. Detta gjorde jag en jul tillsammans med mina syskon borta hos skraddarens och det gick till så att vi på kvällen klädde ut oss till oigenkännlighet och med sopkvastar rusade vi så in hos dem vilt sopande i alla hörnen för att få ut julen. Vi försvann sedan snabbt ut igen. Då vi skulle gå hem fick jag ärende in på deras dass nere vid sjön och tappade där utan att märka det min halsduk. När jag några dagar senare var inne hos skraddarens blev jag både överraskad och generad när skraddaren frågade om jag ville ha tillbaka min halsduk. Hur han kunde ha förstått vilka vi var som sopat ut julen hos dem det kunde jag inte begripa.

Vid ungefär sex års ålder lärde jag mej att läsa. Mor skaffade "Vill Du Läsa" och den blev min lärobok. Med hjälp av Ijuda-metoden kom jag snart att lära känna Tor som hade lockar som ville bli fina, Tjär-Måns som trillade ner från taket, Pelle som fick nya kläder, farbror Rimfrost och gumman Tö. Och alla de andra figurerna i boken. När mor hade läst med mej ett stycke gick vi in i herrummet och lade boken uppslagen på ett bord och jag fick sedan leka i köket eller sovrummet. Det dröjde aldrig länge förrän jag hörde att tuppen gol. Jag sprang till boken, och se - nu var den hopslagen och i den låg alltid en karamell! Utan att fundera över hur det gick till förundrades jag av dessa mirakel. Så småningom började jag nog att ana hur

det verkligen gick till för när min kamrat Alvar till slut avslöjade sanningen blev jag varken upprörd eller förvånad. Den allra första boken som jag läste helt för mej själv hette "Soria Moria Slott". Den hade brunröda pärmar och ingick i Sagabiblioteket. Jag började i första klass hos Lilly Schill då jag var sju år. Jag tyckte bra om henne för hon var snäll mot alla och jag tror att hon hade moderna undervisningsmetoder. Vi fick lägga stickor i räkning och klippa ut figurer av klisterpapper. Hennes handstil var väldigt vacker, ingen i klassen kunde till närmelsevis skriva som hon. Hade man skrivit extra vackert kunde det bli en silverstjärna eller till och med någon gång en guldstjärna i skrivboken. Ibland hade vi högläsning för båda klasserna. Vid ett tillfälle läste fröken själv sagan om "Koka gryta!". Jag blev gripen av den fattiga flickans grymma öde att inte kunna stoppa grytan. Hon syntes dömd att omkomma översvämmad och dränkt av gröt och av medlidande och harm hettade mina kinder och ögonen tårades. Till slut frågade fröken mej hur det var fatt, jag såg ju riktigt sjuk ut. Detta förnekade jag ihärdigt. Jag förstod ju att det inte gick an för en pojke att avslöja sin känslomhet.

Skoldagen var inte särskilt lång, vi började vid halv nio och slutade klockan två. Middagsrasten var en halvtimme och alla hade med sej egen matsäck som bestod av smörgåsar och en flaska med mjölk. Bondpojarna hade oftast stekt ägg eller stekt fläsk på smörgåsen som var bredd med smör. John i Ingamålas flickor Sally och Lilly hade bara margarin utan pålägg. De sa att de inte tyckte om smör.

Rasternas lekar var mest "datten". Ibland kunde vi ha mer organiserade lekar som "hoppa bock", "sista paret ut" eller "slå dunk" som lektes med kastade vedträn. Och någon enstaka gång lekte pojkarna och flickorna tillsammans i ringlekar som "Friska vattnet i klara källan". Och hade de stora pojkarna inget särskilt att göra kunde de ju alltid reta däkorna och dra dom i flätorna. Skolan inköpte vid ett tillfälle en fotboll och fotbollspel på skolgården blev mycket populärt. Dock inte för Gunnar Elmkvist som såg sin rågåker alltmer nertrampad eftersom bollen ofta hamnade långt ut i rågen. Bollspelet upphörde i och med att Gunnar tog bollen i beslag. Så småningom monterades ett högt nät mot åkern och bollspelet kunde återupptas. Till de otillåtna lekarna hörde "bussa pengar". Det gjordes mest på våren i solgasset bakom stenvuren och gick så till att några pojkar samlades i ring och var och en satsade till exempel en tvåöring. Mynten staplades på marken med klave upp och sedan gällde det för spelarna att med slag av en käpp vända myntens krona upp. Den som var först i tur kunde med skicklighet vända hela stapeln på en gång. De stora pojkarna kunde busa både 10-oringar och i sällsynta fall 25-oringar.

Jag lärde mej cykla ganska sent, jag var nog sex år. Jag övade på mors cykel länge utan framgång tills jag plötsligt märkte att jag genom att trampa riktigt fort lätt kunde hålla balansen. Vid denna upptäckt hade jag emellertid varken förmåga att styra eller upphöra med trampandet utan jag såg hur staketet framför mej med ökande hastighet kom allt närmare. Avslutningen blev plötslig med ett brak mot staketet.

Radio hade vi redan innan jag föddes. Far var tidigt radiointresserad och byggde själv radioapparater. Den första radion jag minns var emellertid köpt och av modell tyska folkradion. Jag minns att Ingemar och jag en kväll låg och pratade om hur märkvärdigt det var med radio och jag framförde min mening att i en sån måste det finnas en förskräcklig massa kuggjul. På kvällarna då vi lagt oss och då vi skulle tystna och somna avslutade vi med

Framför dahliarabatten.
(Möbrand? t.h.)

"Stockholm - Motala - Picadilly". I mitten på 30-talet installerades telefon. Det sattes upp stolpar ända från Rävemåla till Qvesingsö för det var egentligen i gården där man skulle ha telefonen och vi fick en biapparat. När det ringde en signal var det till Qvesingsö och var det två signaler tätt på varandra var det till oss i Källebäcken.

Far prenumererade alltid på Dagens Nyheter och mor ville dessutom ha lite mer bygdenyheter. Därför hade vi också Växjöbladet. För att göra det lite billigare delade vi den med Elmkvists. Det gick så till att varannan månad lämnade brevbäraren den till oss och varannan till dom. Den som först fick tidningen skulle sedan på andra dagen lämna den vidare.

Far och mor hade inget stort umgänge. En gång om året bjöds lärarkollegiet, ett tjugotal personer på middag. Det var för mej festligt och jag kände att det var en betydelsefull händelse i familjen. När gästerna sorlade brukade jag omväxlande hålla händerna för öronen, släppa och hålla för. Det var konstigt med så mycket röster som bara lät som oväsen. Mors släktingar hälsade på ibland. Det kunde vara morfar som med sin käpp promenerade från Toramåla. Min gudmor Linnea i Binnareboda brukade komma med tårta på min födelsedag. Hon bakade stora och goda tårtor. Tårtorna mättes med antalet ägg som gått åt. En riktigt stor tårta var bakad på tjugo ägg.

Lärarkollegiet omkring 1935

Moster Berta i Källebo kom då och då. Signe Nilsson i Rävemåla var en ung dam som ibland kom cyklande till Källebäcken. Hon hade långbyxor vilket gjorde att jag betraktade henne med förundran men samtidigt beundrande. Far bjöd henne på cigaretter och de satt och rökte och pratade.

Någon damfrisering fanns inte i socknen, men Davida i Qvesingsö brukade komma hem och permanenta mors hår. Mor satt då i en stol framför kakelugnen och i den värmdes Alva locktången och med dess hjälp lade hon vågor i håret på mor. Vid ett tillfälle just som Alva lade sista handen vid frisyren kom jag fram med min leksaksbil, en sådandär som hade fjäder för uppdragning och några kugghjul som stack ut på undersidan. Mors hår inbjöd till bilbana och jag släppte loss fjäderkraften varvid naturligtvis håret ohjälpligen matades in i kugghjulen och in i bilens innandöme. Inget annat än saxen kunde befria mor från bilen.

Mor hade tre kusiner i Ramsjö som hette Manfred, Edla och Linnéa. De ansågs vara rika och Manfred betraktades som storbonde. Edla och Linnéa var vida kända för sin snålhet. En dag kom Manfred tillsammans med sin dotter Lisa som var femton år åkande med häst och vagn. De hade varit i Rävemåla där Manfred hade köpt en ring till Lisa och var på hemväg när de stannade till hos oss för att hälsa på. Manfred band hästen vid grindstolpen ute vid hagtornshäcken. Han spände inte ifrån vagnen. Mor bjöd på kaffe och när vi så satt vid bordet tittade någon ut och upptäckte då hur hästen med vagnen efter sej hade kastat sig fram och låg ner mot marken med den stora häcken nervikt under sej. Vi sprang ut och såg en sky av getingar surrande över hästen. Den hade tydligen stört getingboet i häcken och blivit angripen. Manfred tog fram sin kniv och skar loss seltygets remmar medan mor hämtade en stor hink med kallt vatten från brunnen. Manfred hällde vattnet över huvudet på hästen och den reste sej då upp. Hästen fick så vila ut innan de kunde fortsätta hem till Ramsjö.

Erik och Jenny Börjesson var fars vänner från Växjö som brukade hälsa på varje sommar. Far hade bott hos dem under sin seminarietid. De hade bil och Erik var handelsresande. Far

brukade få en flaska rakvatten ur hans kollektion. De hade alltid med sig sin hund Mona som var en vit långhårig spets. Mona var lekfull och började en gång att hoppande springa efter mej. Jag uppfattade inte det lekfulla utan trodde att hon ville bita mej och sprang allt vad jag orkade. Ju mer jag sprang ju livligare blev Mona i att nafsa mej i hälarna. Så blev jag jagad ut i mossen bakom skolan där min steg blev allt segare i dyn och jag själv blev alltmer skräckslagen. Mor upptäckte slutligen min förtvivlade belägenhet och kom räddande ut och hämtade mej.

Ännu under 30-talet fanns ganska många luffare och landsvägsstrykare och några fann sina vägar förbi Källebäcken. Varje höst och vår fick vi besök av en luffare som hade borstar att sälja. Han kom alltid tidigt på morgonen när vi åt frukost för han övernattade i Gunnar Elmkvists lagård. Mor bjöd honom då att äta och dricka kaffe med oss. Luffare var egentligen inte illa sedda men bönder hade en rädsla för att de skulle röka och vara oaktsamma med eld. Gunnars lagård brann en natt helt ner och det antogs att branden orsakats av okända övernattare. Samma natt försvann fars cykel. Från ett tillfälle har jag ett svagt minne av ett brokigt sällskap som vid en eld ute på ett fält förtente mors kopparkastruller. En annan gång kom i bil en "försäljare" som hade kostymtyg till salu. Hans bil stod nästan hela dagen utanför vår grind. Inte vet jag hur ryktet kom till oss barn men framåt dagen visste vi att "de har råttor i bilen". Mor köpte inget tyg. Far gjorde vid den tiden affärer med radioapparater som han sålde i kringliggande byar. En dag besöktes vi av en zigenare som ville köpa en radio. Han hade visserligen inte just då några pengar men kunde lämna sin fiol i pant. Det blev affär och vi fick så en fiol som ingen kunde spela på. Den märkligaste knallen var nog tygförsäljaren som varje år kom cyklande med hela sitt tyglager på pakethållaren. Han hade aldrig lärt sig cykla riktigt utan stod på ena trampan och sparkade sig fram. Han var jude och gjorde affärer med skraddaren. Jag tyckte att skraddaren var fantastisk som förstod vad han sade och kunde prata med honom. Själv kunde jag bara förstå ett och annat ord.

Sommaren 1942 flyttade vi till Fagrasjö och det var Karl Elmkvist som med häst och vagn körde flyttlasset dit. Själv flyttningen var jag inte med om, den ägde rum då jag var på ett pojkläger som anordnades av Svenska Kyrkan ute på Kronobergs gård utanför Växjö och det var alltså när jag återkom därifrån som jag flyttade in i vår nya bostad i Fagrasjö. Den skiljde sig inte särskilt mycket från den i Källebäcken och den disponerades på ungefär samma sätt. Det var en sängkammare för oss fyra barn, mor sov i skåpsängen i köket och far i vardagsrummet. Herrummet användes mycket lite, där stod skrivbord och bokhyllor. Matsalsmöbeln, dvs det stora salsbordet och linneskåpet såldes före flyttningen. I köket stod en ny modern vedspis med plana spisplattor för plana kastruller, varför mor sålde de gamla kopparkastrullerna och köpte planbottnade emaljerade grytor. Vatten hämtades ute i brunnen och slasken tömdes borta vid komposten. Från vardagsrummet ledde en dörr direkt in till folkskolans omklädningsrum så för att gå till skolan behövde jag aldrig gå utomhus. Småskolan hade sin skolsal på husets gavel.

"Lusthuset" i Fagrasjö

Ovanför vår lägenhet fanns på andra våningen en mindre lägenhet med två rum och kök. Där bodde småskollärarinnan Signe Rydingsvärd, låghalt och ogift. Hennes farfar hade varit kapten och bott på kaptensbostället i Makrismåla. Hon kallades av eleverna, kanske inte helt utan orsak, för fröken Rysansvärd. Under hennes lektioner förekom icke blott undervisning utan jämväl bestraffning. Denna kunde bestå i att den försumlige eller skyldige fick lägga

händerna på bänkklocket och med ett rapp över fingrarna med linjalens vassa kant återställdes eleven till lydnad och gott uppförande. Ätminstone under resten av dagen.

Vi hade också i Fagrasjö en vacker trädgård med rosor och många fruktträd. Där fanns goda sommaräpplen men bäst var vinteräpplena Åkerö och en sort som vi kallade citronäpple. Runt tomten var planterad en hagtornshäck. Den var obehaglig genom att efter det att den klippts, låg på marken vassa taggar som lätt kunde fastna i mina bara fötter. Vid vägen hade vi järngrindar på stenstolpar och på var sida om ingången växte en lind. Den doftade gott på försommaren och ibland kunde man höra hur ollonborrarna brummade i trädkronorna. Under en sommar hade jag två helt svarta kaniner. Jag hade dem i en nätbur som hade öppen botten så att den kunde flyttas över gräsmattan allt eftersom den betades. Kaninerna grävde sig ofta ut och vi hade mycket besvär med att fånga in dem efter rymningarna. Fram mot hösten åt vi upp dem. Jag har inget minne av att det på något sätt var obehagligt för mig. Vi hade en helt grå katt som hette Tobias.

Agusts rågåker

I Fagrasjö hade vi nu betydligt fler grannar i den närmaste omgivningen än vad vi hade haft i Källebäcken. Här fanns fyra gårdar och ett litet boställe utöver skolan. De fyra gårdarna låg nära varandra och kunde för en tillfällig besökare ge intryck av en harmonisk by. Men där fanns dolda motsättningar och spänningar som jag ibland vagt kunde förnimma. I den närmsta gården bodde Martin och Agda med de tre barnen Allan, Börje och Ove. Ove var yngst och ungefär jämngammal med mej. Det var honom jag oftast lekte tillsammans med. Familjen tillhörde missionsförbundet och det medförde att man ibland ordnade "möte" hemma hos sig. Mor gick då oftast dit och tog ibland mig med sig. Deras närmaste grannar var åldringarna August och Hilda som hade tre vuxna barn boende hemma. Det var äldste sonen Karl, dottern Hildur och den yngre sonen Gustav. Karl skötte gården medan Gustav hade tillfälliga arbeten i skogen eller på torvmossen i Gammalsmåla. Hildur skötte hushållet och var också städerska i skolan. Hon var ogift men hade en dotter som hette Ingegärd och var jämngammal med min syster Ingrid. August var liten och senig till växten men så bruten av värk att han gick dubbelvikt stöttande sig på en grov käpp. Men han syntes oftast tillsammans med Karl på åkrarna eller vid ladugården. Han avslutade så gott som alltid dagen med att vandra runt sina ägor och se till att allt stod rätt till med redskap, byggnader och gärdesgårdar. Folket i den gården var kyrkligt och gick i kyrkan i Rävemåla. Det var hemma hos dem som Ove, Börje och jag en mörk höstkväll spelade hartsfiol. Vi smög fram till deras vardagsrumsfönster och mellan fönsterglas och karmen sköt vi oförmärkt in ett tunt stift. I detta knöt vi så en sytråd som vi rullade ut efter oss när vi gömde oss i ett buskage. Genom att spänna tråden och gnida på den med fiolharts fick vi fönsterrutan att ljuda med kraftigt gnisslande gnäll. Vi såg hur husfolket förvirrades och stod undrande inför det märkliga ljudfenomenet.

Granne i väster till Martin Johanssons låg gården som ägdes och brukades av Gunnar och hans syster. De levde ett stilla liv utan egentlig kontakt med det övriga byfolket. Jag vet inte ens systemens namn, kanske var det Hildur. Deras efternamn vet jag inte heller.

Längst bort i byn bodde Erik Nilsson med sin hustru Ally och de två barnen Göran och Nisse. Göran var ett år yngre än jag och Nisse var jämngammal med Lasse så de var ofta våra lekkamrater. Den familjen bodde i ett stort gammalt boningshus. När man från köksfarstun

steg in i köket gick man över en väldig tröskel och liksom steg ner i det mörka köket. I huset bodde också Eriks mor Emma som var mycket gammal men hon hade fortfarande en viss bestämmanderätt över son och sonhustru. Erik sade aldrig du till henne utan tilltalade henne med ni. Erik hörde i motsats till de andra bybönderna knappast till de helt oklanderligt skötsamma utan kunde ibland festa om och det var också allmänt känt att han och Ally inte drog jämnt. Erik var den ende i byn som ägnade sig åt jakt, och det gjorde han även på otillåten tid. Det var han som indirekt gav upphov till det stora byslagsmålet som utspelade sig en kall vinternatt. Så här var det:

Erik fyllde femtio år och ställde till ett ordentligt kalas med alla grannar i Fagrasjö och omgivande byar inbjudna. Det serverades rikligt med brännvin och man började diskutera kretursaffärer, skatter och gärdesgårdar. Detta var samtalsämnen som inbjöd till dispyter och sämjan på kalaset avtog alltmer under kvällen. Efter kalaset på hemvägen nere vid Martins mjölkbrygga brakade man ihop i ett ordentligt slagsmål där bland kämparna fanns den fridsamme Karl och hans bror Gustav i det ena lägret och som anförare i det andra Rickard i Gammalsmåla, den senare känd för sitt hetlevrade temperament. När slagsmålet bröt ut hade vi i vår familj redan lagt oss för natten, men väcktes av att Karls syster Hildur bankade på dörren och hjärtskärande ropade att "Enkler, Enkler, kom och hjälp, dom slår ihjäl Gustav!". Hon stod i dörren med uppskärnad uppsyn och flämtade förskrämt efter att ha sprungit i bara strumpfötterna i den djupa snön. Far klädde sig raskt och följde Hildur. Jag minns att mor ropade efter far: "glasögonen, ta av dej glasögonen!". Det dröjde emellertid inte särskilt länge förrän far återkom och han kunde rapportera att slagsmålet var över. Far var storvuxen och stark och hade handgripligen skilt dem åt. Förmodligen hade det hjälpt att de trots allt hade respekt för skolläraren och kanske känt sig som ertappade skolpojkar.

Mitt emot skolan låg ett boställe där Harry bodde med sin hustru. Harry var diversearbetare och hade oftast skogsarbete. Han hade en argsint hund, en svart raggig spets, som inte var helt ofarlig. Lasse fick en gång ett ordentligt bitt i baken och de flesta människor var rädda för den hunden. Det är förvånande att ingen ingrep och ålade Harry att ha hunden i band.

Fagrasjö by är sammanvuxen med grannbyn Lummemåla och där bodde de fem bröderna Algot, Ernst, Karl, Hjalmar och Wilhelm. Bröderna hade i sin tidiga ungdom varit vida kända för sin vilda framfart i socknen, men var vid denna tiden på fyrtitalet stillsamma och fridsamma människor. Algot var en rund och jovialisk person som hade varit i Amerika och efter hemkomsten öppnat lanthandel. Denna skötte han nu tillsammans med sin fru Hilma. När man steg in i affären pinglade en klocka som hängde i dörren och man möttes av den blandade doften från kaffe, sill och läder.

Maden i Lummemåla

Algot kunde konsten att med en elegant gest vrida ihop en strut då han skulle väga upp snus. Han lät gärna sin stora snuspapplåda gå runt till dem som ville ta sig en pris. Hilma hade en mer tillbakadragen expeditroll. Jag minns henne bäst vid ett tillfälle då man i affären hade ett parti ansjovisburkar där innehålllet hade börjat jäsa så att burklocken bågade av trycket. Hilma stod bakom disken och vred sina händer runt armarna och sa "ja se, de är lite jästa men precis lika goda för det". Algot var känd som socknens kommunist. Han tog gärna en snaps till maten och hans feta tax Sessan kunde ibland få kaffegök serverad på ett tefat på golvet. Dottern Elsa var en ung mörk skönhet som i mitten av fyrtitalet gifte sig med en av Hakonbolagets chaufförer som lämnade varor till Algots affär. Han hette Fritz Pettersson och

var säkerligen flera år äldre än Elsa och redan lite tunnhårig över hjässan. Jag förundrade mej över hur den vackra Elsa kunde gifta sej med en sådan gammal man. Ett så påkostat bröllopskalas som Algot och Hilma bjöd till, har varken förr eller senare förekommit byn. Och brudparet hyllades av ungdomar som sköt med dynamit till långt in på natten. Flera stuprör sköts bort från huset och det sades att Algot efteråt fick bygga nytt hemlighus.

Algots bror Ernst bodde längst bort i byn och förde ett stilla och tillbakadraget liv. Mitt i Lummemåla bodde Karl och hans hustru. De hade ett efterblivet barn, en pojke som jag aldrig såg. Det sades att han satt inspärrad i en kätte i köket. Tillsammans med dem bodde Hjalmar. Han hade en eldröd kalufs och gick nästan varje söndag de fem kilometrarna till kyrkan i Rävemåla. På hemvägen gick han ibland in till Martin Johanssons, det vill säga när han var nästan hemma, och bad om ett glas vatten, nog mest för att få prata en stund.

Den femte brodern, Wilhelm, skiljde sig från de övriga bröderna. Han var en driftig bonde, medlem i goodtemplarlogen och kommunal förtroendeman. Han hade gården bortom kvarnen. Själva kvarnen ägdes av en ung mjölnare Lennart och hans hustru Mimmi. Kvarnbäcken hade mycket litet vattenflöde men på hösten dämades den upp och en mad upp mot Östergölsjön svämmade över. Där blev fin skridskois på ofarligt djup. En viss munter uppmärksamhet väckte det vid ett tillfälle då far och Algot tillsammans hade skridskouppvisning, far med Ingemars rörskridskor och Algot med ett par ålderdomliga rundskridskor.

Slutligen bodde i en liten stuga ner mot skogen bortom Algots affär utmed vägen till Illraboda det gamla paret Sven och Mina. De var mycket gamla och hade knappast några ägodelar. Mellan spjalorna i grinden vid vägen hade Sven klämt fast ett avbrutet lieblad. Järnet skulle skydda dem mot otyg. Jag minns hur jag en jul fick gå till dem med en korg med matvaror som mor packat samman. När jag kom in i stugan såg jag Sven sitta och värma sig tätt intill köksspisen framför den öppna spisluckan. Mina i sitt svarta huckle hade krokiga fingrar med långa naglar och påminde mig om en häxa. Hon stack handen i en burk med risgryn och lät de vita grynen sila mellan hennes lortiga fingrar. Vid slutet av fyrtitalet blev de båda omhändertagna av kommunen och flyttades till ålderdomshemmet i Rävemåla där de blev badade. Strax därefter dog de.

Mina år i Fagrasjö sammanfaller med andra världskrigets år men jag har inget minne av att jag var intresserad av krigshändelserna ute i Europa. Ransoneringen var naturligtvis påtaglig som allmänt samtalsämne, men jag märkte egentligen inte någon stor brist på vare sig mat eller andra varor om man undantar rena importvaror som bensin, kaffe eller tobak. Mest talades om kaffe och det gjordes många försök med "surr". Kaffe gjort på rostad råg eller på rostade ärtor användes ofta. Mor tyckte inte om sådant kaffe. Smör och grädde kunde vi ibland få köpa på någon gård. De flesta bönder hade ju kvar sin egen separator som vevades för hand och var på så sätt självförsörjande. Myndigheterna gjorde propaganda för att folk skulle skaffa sig "hushållsgris" och även vi hade ett år en sådan i en avbalkning i uthuset. Den hade Ingrid döpt till Pajazzo för vi tyckte att den skrattade och den blev alltid så glad när den fick ett stort fång ren halm att böka runt i. Halmen fick vi hämta hos Martin Johanssons. Grisen slaktades i november och det var en sorglig tilldragelse.

Jag och Lasse vid grinden i Fagrasjö

Jag minns somrarna i Fagrasjö som varma och sköna. Jag och mina lekkamrater metade ofta i Östergölsjön trots att den låg några kilometer bort. Men vi kunde gå en stig genom skogen och sedan över en mad och kom så till stranden. På grunt vatten stod ofta gäddor och "solade" sig och det var med särskild spänning som vi försökte fånga dem med snara. Till det användes en smidig metalltråd, den avskalade kabeln till cykellyset var utmärkt. Tråden knöts till en snara och fästes i en ungefär två meter lång käpp. Det gällde sedan att försiktigt trä snaran över gäddans nacke och sedan häftigt dra upp. Man måste vara ytterst försiktig och absolut inte göra några häftiga rörelse när man trädde över snaran, men det gick faktiskt att få gäddor som till och med var tillräckligt stora att laga till som stekta. Vi badade ofta i sjön och en ganska bra badplats fanns borta vid Östergöl. Invid sjön bodde i en liten stuga med rostigt plåttak Erik-Gunnar. Han var ungarl och hade det otroligt skräpigt hemma hos sig. Men på söndagarna klädde han sig i finkostym och kunde sitta och läsa i sin ensamhet. Han var diversearbetare men tekniskt kunnig och under trösktiden på höstarna hade han arbete som maskinist till tröskan som drevs med en råoljemotor. Tröskan ägdes gemensamt av bönderna i flera byar och den flyttades runt till alla delägarna efter skörden.

Mina allra först egna pengar tjänade jag på torvmossen i Gammalsmåla genom att spika ramar till torvbalar. Ackordspriset var ett öre per ram och med lite flit kunde jag spika ihop upp två hundra ramar på en dag. Bättre förtjänst gav att kupa torv, det vill säga lägga upp den uppgrävda torven till torkning i luftiga pyramider. Kupningen gjordes också på ackord som sattes av mossens ägare Ernst Karlsson. Han mätte upp hur stor torvrutan var och så satte han ett pris. Den bästa förtjänsten hade man på att bära in torven under tak i de skjul som fanns ute på mossen. Man bar torven på en bår och det arbetet måste man således vara två om. En sommar bar jag torv tillsammans med Ove. Vid något tillfälle gallrade jag betor hos en bonde i Gubbemåla och en höst plockade jag potatis hos Erik Nilssons tillsammans med deras barn. Detta var tungt och tröttsamt eftersom barn förväntades hålla samma takt som de vuxna. Dock utan att få samma betalning.

Vi spikar ramar

Inför julen kunde jag tjäna flera kronor på att sälja julkort. Dessa köpte jag hos postorderfirman Strålin & Persson i Korsnäs, hundra stycken för en krona. Jag delade upp korten i två högar, den ena med de som jag tyckte var vackrast och dem tog jag tio öre för, och de andra som jag tyckte var lite simplare gick för fem öre stycket. Jultidningar sålde jag aldrig för det gjorde Axelina i Gammalsmåla. Hon åkte varje vecka runt i byarna och sålde veckotidningar som hon hade i en unikabox på cykelns pakethållare. Hon var en udda och ensam kvinna som led av att vara enormt grov och storvuxen. Säkert hade hon fyrtiofem i skonummer.

Före jul cyklade jag med Ove till Älmeboda för att titta på juls skyltningen. I Älmeboda fanns fem affärer. Det var Eliassons, Karl Franssons, smedjan, Klassons charkuteri och en sybehörsaffär och alla skyltade lite extra till jul. Finast hade Eliassons som hade en liten mekanisk tomte som hela tiden stod och bugade fram och tillbaka med huvudet. Närmare jul blev ofta hela familjen bjudna till Gammalsmåla för att julbada. Vi hade ju inte badrum men hos Fridolf Jönsson hade man byggt om bostadshuset och installerat denna modernitet. Det kändes otroligt lyxigt att löga sig i ett vitt emaljerat badkar fyllt med klart hett vatten i stället för att sitta i den trånga zinkbaljan hemma på köksgolvet.

I Fagrasjö skola gick jag två läsår, femman och sexan, och hade far som lärare. Jag kände aldrig vare sig att jag hade någon favör av detta eller att han ställde större krav på mej än de andra eleverna. Han var en duglig lärare och hade att undervisa fyra klasser samtidigt. Skoldagen började alltid med psalmen "Din klara sol går åter upp" och avslutades med "Herre signe Du och råde". Vi var mellan femton och tjugo barn tillsammans. Vid jultid anordnade klasserna julfest för allmänheten, dvs syskon och föräldrar. På programmet stod då unison sång, deklamation och någon teatertablå. Jag minns att jag vid ett tillfälle spelade hare och hade långa pappersstrutar till öron. Vi hade också någon gång varje termin skolfilm, även den på kvällen och för allmänheten. Det var en skådespelare som hette Falk som reste omkring med projektor och film. Han brukade också läsa dikter av Gustav Fröding.

Jag ägnade mig sällan åt idrott, men skolan hade fotboll, kula, slungboll, måttband och tidtagarur så att vid enstaka tillfällen på eftermiddagarna efter skoltid var jag med då en del ungdomar samlades på en äng bortanför kvarnen i Lummemåla för att ägna sig åt olika idrottsgrenar.

Skolan användes också till husförhör och mantalsskrivning. Husförhöret fanns kvar som gammal sedvänja och omfattade roten, det vill säga de byar som hade Fagrasjö som skolort. En särskild psalm fanns alltid kungjord som husförhörpsalm och den psalmen skulle även vi barn kunna utantill. Vid förhöret, som förrättades av kyrkoherden Nils Lindell, kunde de gamla kvinnorna visa att de fortfarande kunde sin katekes. Psalmen fick ofta något barn läsa upp.

Mantalsskrivningen förrättades varje höst, också den av Lindell, och avsåg att avstämma församlingsbokens folkbokföring med de verkliga förhållandena ute i gårdarna. Den gick så till att Lindell läste upp för varje gård vad som fanns noterat i boken och gårdens ägare svarade med att bekräfta uppgifterna eller meddela eventuell avvikelse. När gårdens namn ropades upp nämndes alltid också gårdens storleken i form av mantal, 1/2 mantal, 3/4 mantal osv, och jag märkte att de som ägde större gårdar då med stolthet svarade för sitt husfolk.

Under mitt sista läsår i Fagrasjö läste jag på egen hand och med mors hjälp in första året i realskolan. Jag började således i Emmaboda Kommunala Mellanskola hösten 1944 i klass två, och tre år senare tog jag realexamen våren 1947.

Nedtecknat i Gislaved 1988

Wulfila Enkler